

ARTUR CARBONELL I CARBONELL. UNA VIDA DIVIDIDA ENTRE DUES PASSIONS, EL TEATRE I LA PINTURA

Per ISABEL ARTIGAS COLL

Artur Carbonell: des del seu naixement (1906) fins al començament de la Guerra Civil Espanyola (1936)

L'any 1998 Sitges va commemorar el centenari de la pèrdua de les colònies espanyoles a Cuba i Puerto Rico i la construcció del monument a El Greco, però hauríem de ser conscients que durant l'any passat hi va haver altres fets importants a la vida cultural d'aquesta vila costanera, els quals, com a amants del teatre, no podem deixar de banda.

L'1 d'abril de 1998 es complien vint-i-cinc anys de la mort del gran i polifacètic artista Artur Carbonell, que va néixer el 31 de febrer de 1906 a Sitges.

Carbonell era fill de Pere Carbonell i Mestre (Sitges, 1865-1929) i de Sebastiana Carbonell i Termes, parella d'*americanos* fills de Sitges que s'havien casat a l'Havana el 1895 i que havien aconseguit fer una "petita fortuna" gràcies a la feina que tenia Pere com a soci gerent en una ferreteria, La Llave, de Sagua la Grande (Cuba). La recent família Carbonell i Carbonell va instal·lar-se definitivament a Sitges el 1900 i residí a la casa que va fer construir al carrer de l'Illa de Cuba, 34-36, típic carrer de la nova eixampla sitgetana, el pare de Sebastiana, Josep Carbonell i Mestres (també *americano*). Aquesta construcció, encarregada a Jaume Sunyer Juncosa el 1888, anys més tard l'heretaria el seu nét Artur. En aquesta casa varen nàixer Maria Dolors, primogènita de la jove parella, que moriria el 9 d'agost de 1907, i Artur Carbonell i Carbonell.

Des de molt jove, Artur va estar en contacte directe amb l'art, tant amb la pintura com amb el teatre, els dos camps en què Carbonell triomfaria anys després. L'any 1915, a només nou anys, va anar a Madrid, Toledo, El Escorial i Aranjuez. Durant aquest viatge l'artista va visitar per primera vegada el Museo del Prado i, a Toledo, va tenir l'oportunitat de veure quadres d'El Greco. Suposem que ell ja coneixia les dues obres del pintor cretenc que Rusiñol comprà el 1894 i que són al museu d'El Cau Ferrat.

Durant aquesta visita a la capital d'Espanya, Carbonell també va poder assistir a una representació dels Ballets Russos al Teatre Real de Madrid.

Del 1910 al 1915, Pere Carbonell, pare d'Artur, va ser alcalde de Sitges i president del Casino Prado. Al cap de pocs anys, la família Carbonell se'n anà a viure a Barcelona, fet que no va trencar, però, la relació d'Artur amb el seu poble. Així, per exemple, el 1924 va entrar a formar part de l'Esbart Dansaire de Sitges, i un any després ja n'era director.

Artur Carbonell va estudiar a l'Institut General i Tècnic de Barcelona (el 12 de maig de 1923 l'hi va ser expedit el títol de batxillerat). Inicià la carrera d'arquitectura, però s'adonà que aquest no era el seu camí i la va deixar per dedicar-se per complet a la seva faceta d'artista, tot insistint en la pintura. Els anys que va assistir a classes d'arquitectura van aportar a Carbonell grans coneixements en dibuix tècnic i geometria (les úniques assignatures que va aprovar), estudis que més tard va poder posar en pràctica.

Ja hem esmentat que les seves dues passions principals eren la pintura i el teatre. L'artista va ser capaç de treballar i innovar en tots dos camps i fins i tot de fer-los compatibles, ja que va ser professor d'escenografia a l'Institut del Teatre de Barcelona, sota la càtedra de Dibuix i Realitzacions Escèniques.

Carbonell destacà primer en el camp de la pintura. El 1925 exposà per primera vegada al Casino Prado a l'Exposició Històrica d'Art Sitgetà, promoguda per l'Amic de les Arts, amb l'assessorament de Miquel Utrillo. L'artista va poder demostrar al públic de Sitges uns dibuixos que palesaven el gran pintor que s'amagava darrere del jove Artur. Des de llavors, Carbonell féu moltes exposicions de la seva obra, totes elles amb crítiques que destacaven l'alt nivell del pintor. Aquell mateix any, participà en l'Exposició Estudiantil que organitzava la galeria Dalmau de Barcelona; en aquesta sala, Carbonell hi exposà diverses vegades més al llarg de la seva carrera; també es va presentar a les exposicions d'art del Penedès, que se celebraven successivament a Vilafranca, el Vendrell i Vilanova.

El 31 de desembre de 1928, en el número trenta de la revista cultural de Sitges *L'Amic de les Arts* es va publicar un article de M. A. Cassanyes titulat "Artur Carbonell". L'autor hi destacava les primeres obres de Carbonell i les comparava amb les obres d'un altre pintor català d'avantguarda de gran renom en aquell moment, Joan Miró. M. A. Cassanyes hi remarcava la capacitat de Carbonell per adonar-se de la importància que tenia tant l'art abstracte com el realista o figuratiu, i que no hi havia cap raó per dedicar-se a un sol estil quan s'era capaç de treballar-los tots dos amb la mateixa qualitat. Aquest article es va il·lustrar amb dues obres surrealistes del pintor sitgetà. L'una era *El circ* i l'altra, que Cassanyes considera immillorable, *Orfeu i Eurídice*, sobre un tema que també va ser molt important en el camp teatral de Carbonell. Cassanyes situava l'obra del pintor sitgetà al costat de les de dos artistes molt importants de llavors, Flouquet i Max Ernst.

Una data important, pel que fa a la formació i al futur de Carbonell, fou l'octubre del 1929, en què, acompanyat pel pintor Joaquim Sunyer, marxà de viatge d'estudis a París. A la capital francesa, Artur va tenir la possibilitat

de conèixer i d'imbuir-se de l'art més avantguardista que es feia llavors a Europa.

A la tornada de París, Carbonell s'inicià en la seva altra passió: el teatre. Des del 1930 fins al 1936, abans de la Guerra Civil Espanyola, Carbonell visqué el moment més intens i productiu de la seva obra, tant pictòrica com teatral.

Orfeu, de Jean Cocteau

Sitges sempre ha destacat pel tarannà innovador. Ja al final del segle passat, el corrent artístic que dominava Europa, el simbolisme, va entrar a Espanya per mitjà d'aquesta vila, a resultes de la representació de *La intrusa*, de Maeterlinck, el 1893. Aquesta obra la va traduir Pompeu Fabra i la van interpretar Raimon Caselles i Elvira i Sara Carbonell (aquesta darrera era la mare de M. Dolors Bertran, que esdevindria actriu protagonista en moltes obres dirigides per Artur Carbonell). El nou corrent influí en els artistes modernistes i es plasmà en obres de Santiago Rusiñol, com ara *L'alegria que passa* (1898), i d'Adrià Gual, *Silenci* (1897).

Un fet semblant succeí el 1930. Artur Carbonell portà a l'escenari del Teatre Prado de Sitges l'obra de l'escriptor francès Jean Cocteau, *Orfeu*.

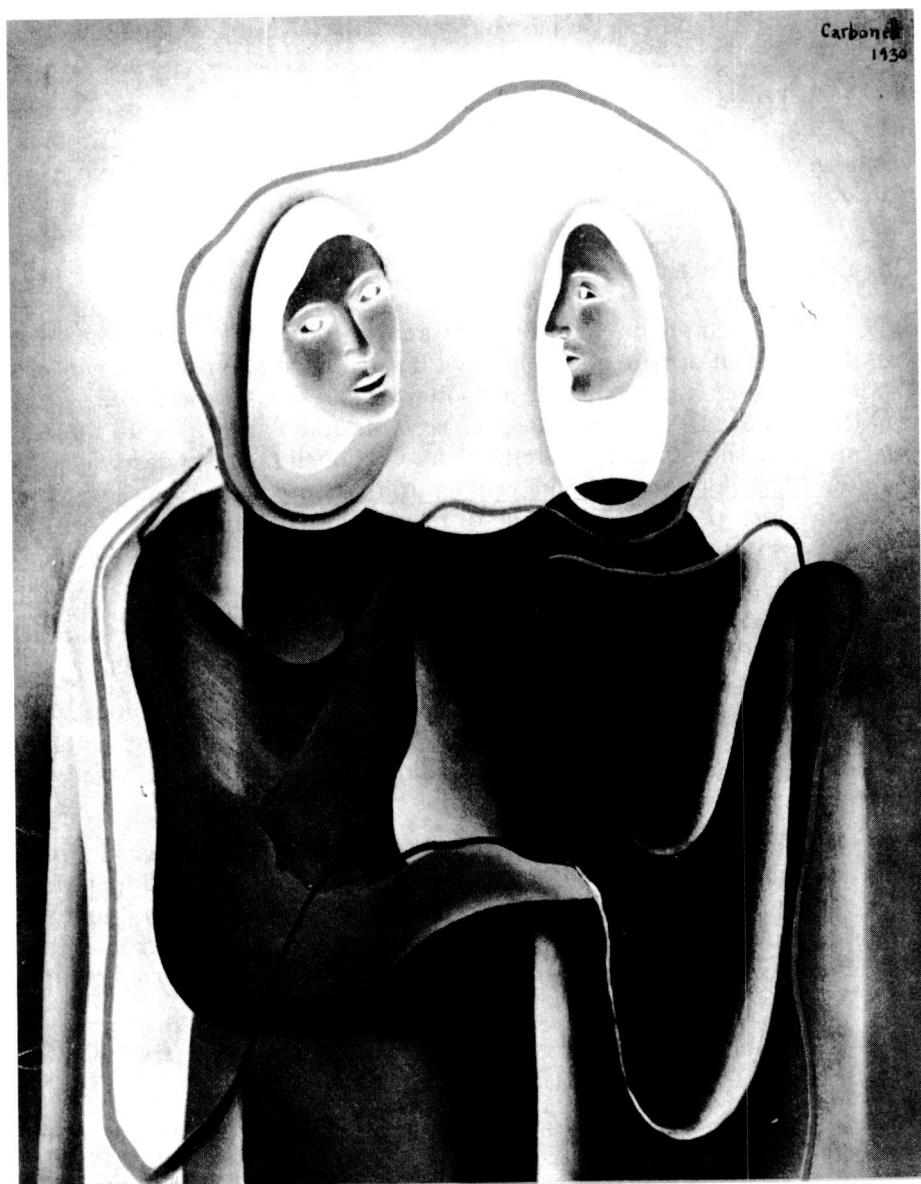
Carbonell coneixia bé la literatura avantguardista que dominava el panorama europeu. La revista *L'Amic de les Arts* li va servir per augmentar la informació sobre les obres més destacades de Jean Cocteau i Jacques Maritain, entre d'altres.

Ens referim als escrits que es publicaren en aquella revista entre el juny de 1926 i el gener de 1927. Cal destacar-ne els articles de Lluís Montanyà: "Panorama; Le Rappel a l'ordre de Jean Cocteau", que es publicà al número de juny de 1926 i "Superrealisme", del gener de 1927. També són destacades les referències que va fer Sebastià Gasch en l'escrit publicat l'octubre de 1926: "Max Ernst".

Probablement la revista va servir a Carbonell com a referent a l'hora de triar la primera obra que dirigiria, *Orfeu*, de Jean Cocteau.

Així doncs, un cop més, l'avantguardisme entrà a Espanya de la mà d'un sitgetà.

Jean Cocteau (1889-1963) ja era conegut de tots aquells que llegien revistes i publicacions culturals com ara *L'Amic de les Arts* i *El Mirador*, en les quals hi havia molts articles que feien referència a l'obra d'aquest autor i a d'altres del moment, com ara Eugene O'Neill, autor d'*Abans d'esmorzar*, obra que Carbonell pujà als escenaris anys després. Cocteau era un personatge polifacètic: era escriptor, dibuixant i cineasta. La seva obra va començar sofrint l'impuls del futurisme i el cubisme i, més endavant, va oferir una desencertada i gairebé equívoca barreja d'avantguardisme i academicisme.



**X^e FESTIVAL DE TEATRE
SITGES** 14-23 octubre 1977

Pintura d'Artur Carbonell que es va utilitzar com a cartell del X Festival de Teatre de Sitges 1977. El Festival de Sitges va retre homenatge a Artur Carbonell.

Segons paraules de L. Montanyà, Cocteau "és l'evangelista de l'avantguardisme francès".

Orfeu va ser el primer projecte de teatre d'avantguarda que es presentava a l'Estat espanyol. Aquesta obra deixava el classicisme de banda i prenia el somni com a font d'inspiració. Cal destacar que el tema d'*Orfeu* obsessionava Jean Cocteau. L'autor tenia obres literàries i cinematogràfiques, com ara *Orphée* (1950) o *Le tètament d'Orphée* (1960), que tractaven aquest tema mitològic.

Aquest text es va llegir en una sessió privada a casa de Ramon Planas, home de gran influència que va fer molt per la cultura i, sobretot, pel poble de Sitges. Un cop es va assajar, l'1 de setembre de 1930 es va presentar al públic sitgetà. La traducció del text la va fer Maria Carratalà i de la direcció i escenografia se'n va encarregar el mateix Carbonell, que també donava vida a un personatge secundari de l'obra. Cal destacar que Carbonell va fer els decorats de l'obra seguint les orientacions de l'escenògraf francès Víctor Hugo, a qui el mateix Cocteau havia encarregat els decorats per a l'estrena d'*Orfeu* a París el 1926 al Théâtre des Arts per a la companyia Bitoëff.

Els actors que participaren en la representació de l'obra formaven part d'un grup de teatre *amateur* de Sitges. Els protagonistes foren Dolors Bertran (Eurídice), Maria Planas (la Mort), Josep Mirabent Magrans (*Orfeu*), Pere Armengou (Toparenç), Daniel Planas (comissari), Josep M. Bassols (escriptor), i Joan Darma i Artur Carbonell (ajudants de la Mort).

L'obra, d'avantguarda, va tenir, tal com havia passat a París quan es va estrenar, crítiques i parers expressats amb to polèmic.

És interessant fer un repàs per les diverses reaccions que es van produir abans i després de l'estrena de l'obra. Mitjançant els diversos articles publicats en la premsa local, es pot veure com era d'equivocada la primera idea respecte de l'obra que s'anava a veure. En el número del 31 d'agost de 1930 del setmanari sitgetà *La Punta*, s'hi publicaren articles que explicaven i lloaven l'estrena d'aquesta obra, encara considerada clàssica per algunes persones. Fins i tot es pot trobar un article que explica el mite clàssic d'*Orfeu* i Eurídice, tot ben lluny del que es veuria al cap d'una setmana a l'escenari del Teatre Prado de Sitges.

També hi ha escrits, però, que demostraven el coneixement de l'obra de Cocteau. Aquest és el cas de l'autor de les frases que apareixen en el mateix número de l'esmentat setmanari: "Tan celebrada i discutida obra de Jean Cocteau...", "... estrena d'*Orfeu* a Catalunya el que nosaltres anem a presenciar...", "... tot plegat fa que no puguem sinó desitjar als simpàtics exploradors un èxit absolut en la seva excursió per l'avantguarda escènica...".

Una setmana després de la representació de l'obra van aparèixer les primeres reaccions en la premsa local. Un exemple clar dels dos vessants de la crítica que va rebre *Orfeu* és a l'edició de *La Punta* del 7 de setembre de 1930. Un primer article, "Tallant abusos", es troba en l'apartat "Tribuna Lliu-

re": un col·laborador donà una visió negativa sobre l'obra representada. La qualificava de *fastigosa, poca-soltada, imbecil·litat*, etc.; tot i això, va destacar i va lloar la feina dels actors i del director i escenògraf, Carbonell. En aquest article es deia que era vergonyós que Sitges fos elogiat com a primer poble europeu on es presentava una obra avantguardista.

El mateix dia i a la mateixa publicació es troba un punt de vista completament diferent de l'anterior. És la crítica d'una persona entesa en teatre o, si més no, amb una visió més oberta de l'art. L'autor qualificava la representació com a excel·lent, de gran presentació escènica i de direcció perfecta de Carbonell. També ressaltava el fet que hi havia molta gent que no entenia el moviment d'avantguarda i que les crítiques negatives i els xiulets que es van sentir al Teatre Prado després de la representació de l'obra eren previsible. Recordava que a París va ocórrer un fet semblant i destacava que el fet d'haver representat per primera vegada a l'Estat espanyol aquesta obra i haver-ho fet a Sitges, conferia gran renom al poble. Cal destacar-ne el següent punt: "No disposem d'espai per parlar de l'obra, però entenem que pertany a un gènere de caire quasi incomprendible per als qui no siguin degudament instruïts en l'escola avantguardista, i creiem que trigarà molt a aclimatar-se entre el gres públic [sic]".

Durant el setembre aparegueren diversos articles al setmanari *La Punta* que feien referència a una altra publicació sitgetana, *La Gasetta de Sitges*. Al número 61, s'hi va publicar un article de Ramon Planes, gran amic i col·laborador de Carbonell. Planes compara la polèmica estrena d'*Orfeu* a Sitges amb la de l'obra de Víctor Hugo, *Hernani*, a França. Qui signa l'article descriu la reacció del públic francès com a batalla campal. Sabem que el 26 de febrer de 1952, Artur Carbonell, acompanyat de la seva amiga la senyora Rigault (Rigalt), va assistir a la representació que d'aquest drama d'Hugo es feia a la Comédie-Française de París. Pot ser que Carbonell recordés la seva representació d'*Orfeu*.

Ramon Planes ja avisava del que succeiria: "L'anunci de la representació de *Orfeu* de Cocteau, que demà es donarà al Prado, ha donat lloc, ja molt abans de l'estrena de la traducció catalana, a discussions apassionades, i uns quants xicots, pel demés excel·lents amics, no s'han amagat d'anunciar el seu propòsit d'intervenir, de forma violenta, en la representació"; "Això recomanem als nostres feixistes teatrals: que escoltin atentament mentre duri la representació i, a l'acabar, que manifestin lliurament el seu parer".

Sembla clar que Planes sabia perfectament el que passaria l'endemà al Teatre Prado. Però aquesta ironia no va ser entesa per lectors, o no va caure bé, que van decidir demostrar la seva contrarietat mitjançant articles publicats en altres setmanaris. En destaquem l'escrit publicat a *La Punta* del 14 de setembre, en què l'autor, que signa amb el nom de Carlitus, titlla l'article de Planes d'"inoportú i superbiós [sic]".

També és important l'article que publica Salvador Marçal, "Divagacions", al número 62 de *La Gasetta de Sitges*. Hi trobem un punt en què

es fa una bona descripció de l'obra de Cocteau: "És evident que a part de la seva teatralitat —gaudi purament visual en aquest cas— l'obra de Cocteau conté molts altres valors que esdevenen difícilment assimilables sense una certa cultura, una certa preparació, una certa documentació *a priori* i una predisposició favorable a l'eclosió del subjectivisme de l'artista. *Orfeu* es converteix, doncs, per copsar-lo en tota la seva integritat, en una obra de minories..."

Però Carbonell no va fer cas de tot el que havia envoltat la seva estrena com a director teatral i aquell mateix any, en una sessió privada, va presentar una altra obra de Cocteau, *La voix humaine*, monodrama en un acte.

Des de llavors, va presentar anualment una nova obra, que es va convertir en un clàssic de cada setembre al Prado de Sitges.

Al novembre, Carbonell va fer la seva primera exposició individual a les galeries Arenyes de Barcelona, amb la qual va aconseguir gran èxit. Hi mostrava dinou olis i diversos dibuixos. En el catàleg de l'exposició hi ha escrits del crític d'art M. A. Cassanyes i de J. V. Foix.

El ressò de l'èxit de les exposicions de Carbonell va arribar fins a França, on es van publicar articles de premsa que fan referència a la perfecció tècnica de l'obra del pintor. Un exemple és el retall de *Comoedia* de París, "L'exposition Carbonell a Barcelone", que es publicà al setmanari *El Baluard de Sitges* del 13 de desembre de 1931.

Durant el 1931, el pintor sitgetà va seguir els seus viatges d'estudi per tot Europa. Va tornar a París i va anar a Brussel·les, Anvers, Bruges, Düsseldorf, Colònia i Frankfurt. En aquests viatges, Carbonell va anar adquirint coneixements pictòrics, però mai no es va oblidar del teatre i va estar molt atent de les novetats que hi havia en les cartelleres de les sales europees.

Un cop tornà a Sitges, es posà a assajar l'obra *Caps de recanvi*, de J. Víctor Pellerin, que s'estrenà al Studium des Champs-Élysées de París i que es presentava per primera vegada a Espanya des de Sitges, el 10 de setembre de 1931 al Teatre Prado, i que a diferència amb el que havia succeït un any abans, va ser rebuda amb gran entusiasme per part del públic assistent. La traducció, un cop més, la va fer Maria Carratalà.

Els actors van ser els mateixos que un any abans havien format part en l'obra *Orfeu*. Josep Mirabent i Daniel Planas (ICS i OPECÜ), Conxa Jacas (la pagesa i una esportiva), Josep M. Bassols (un esportista), M. Glòria Muntanyola (Cecília i una dependent), Ricard Roig (Capellaire i home Sandwich), M. Dolors Bertran (la noia mundana i una núvia) i altres papers que els representaven el mateix Artur Carbonell, Pura Almendros de Duran, Josefina Planas, Pere Armengou, Ferran i Claudi Bassols, Manuel Muntanyola, Joan Ferrer, Josep Maria Martino (arquitecte noucentista que dissenyà la majoria dels edificis que formaven la ciutat jardí de Terramar) i Bonaventura Blay. I també un gran nombre d'actors que formaven part de la colònia estiuenca de Sitges i del mateix poble.

A *El Baluard de Sitges* del 13 de setembre de 1931 es publicà un article signat sota el pseudònim de Himself. S'hi destaca el gran èxit de la representació.

Egmont, de Goethe

Igual que enguany, el 1932 era un any de celebracions culturals a Europa, en què es commemorava el centenari de la mort de Goethe; Carbonell, el 23 de febrer, va ser nomenat per la facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona mandatari a Sitges del Centenari de Goethe a Catalunya. Per aquest motiu, i una vegada més al Teatre Prado de Sitges, Carbonell va presentar *Egmont*, el 10 de setembre. Aquest cop, però, no es tractà d'una obra d'avantguarda, sinó tot al contrari, una obra clàssica del gran dramaturg alemany, bé que també era una novetat perquè era la primera vegada que aquesta traducció prenia estructura teatral.

Aquesta versió la facilità oficialment el comitè gestor del Centenari de Goethe a Catalunya. Probablement aquesta traducció la van fer Anna Maria de Saavedra, Maria Carratalà, Maria Manent, J. Bofill i Ferro i Borràs-Prim.

Com en totes les altres obres, els actors eren de Sitges tot i que, en un article publicat al setmanari *El Mirador* el 22 de setembre, l'autor defineix els integrants del grup de teatre com "la colònia, amb la col·laboració d'alguns valuós element indígena". Potser es referia a Josep Mirabent i Magrans i a Maria Rosa Bertran (en els papers protagonistes d'*Egmont* i Clara), Rosa Montanyà (Margarida de Parma), Joan Ferrater (Maquiavel), Teresa Casanelles (la mare de Clara), Daniel Planas (Brackenburt), Pere Armengou (Guillem d'Orange), Ricard Roig (el Duc d'Alba) i Manuel Muntanyola (Ferran). A l'entreacte, i com un fet més de les celebracions del centenari, el filòsof Francesc Pujols pujà a l'escenari i va fer un parlament sobre la persona del poeta. Aquest discurs està transcrit íntegrament en l'article esmentat anteriorment. Els diferents actes de celebració, particularment aquesta representació, van tenir un gran ressò a la premsa. Hi ha articles que parlen de la vida, de l'obra i de les idees de Goethe, com ara a *El Mirador* (article de Salvador Marsal del 22 de setembre titulat "Egmont a Sitges"). En aquest setmanari, i en d'altres, com *La Vanguardia*, *La Publicidad* i *El Baluard de Sitges* (articles de l'11 de setembre titulat "Centenari de Goethe" i "D'Egmont" firmats per Josep Maria de Segarra i Carles Gómez i Soler, respectivament) també apareixen diverses crítiques referents a les diverses obres que havia presentat Carbonell amb el seu grup de teatre *amateur*.

Els comentaris d'aquests articles destaquen la gran actuació de Josep Mirabent i de Maria Dolors Bertran. També coincideixen en el fet que el canvi de decorats es va fer de manera molt lenta, tot i que els grans efectes decoratius aconseguits per Carbonell compensaven l'espera.

Fins el 1936, poc abans de la guerra civil de 1936-39, Artur va conti-

nuar exposant les seves obres a sales de Barcelona i Sitges. Hi va aconseguir un gran èxit de crítica i públic. Va ser un dels joves pintors que es van deixar seduir pel surrealisme; a més, va participar en la primera exposició col·lectiva que els Amics de l'Art Nou (ADLAN) va celebrar a les galeries Catalònia. Al desembre va ser nomenat assessor de la nova junta d'aquesta associació.

Carbonell també va fer molts dibuixos per il·lustrar llibres i cartells anunciadors; un exemple d'això fou el cartell que va dissenyar el 1928 per a la I Festa del Llibre que va organitzar l'ateneu El Centaure de Sitges, associació amb la qual també participà impartint-hi conferències sobre pintura i teatre. El seu amic J. Carbonell i Gener li encarregà el disseny de la portada del seu llibre *Revolució catalanista*, editat l'abril de 1934.

Pel que fa al teatre, Carbonell presentà la seva tradicional obra cada setembre al Teatre Prado de Sitges, però començà a obrir nous horitzons i estrenà també en sales de Barcelona. Al setembre de 1933 va presentar al Prado tres obres: *Sopar d'adéu*, d'Arthur Schnitzler, *Com ell va enganyar el marit d'ella*, de Bernard Shaw, i *L'indigent*, de Charles Vildrac. Del 1934 al 1936 va presentar diverses obres en les tres sessions que va organitzar el Lyceum Club, entitat formada exclusivament per dones. Les representacions van tenir com a seu la Sala Studium de Barcelona, propietat del joier modernista Lluís Masriera. Els personatges femenins van ser interpretats per les components de l'entitat, i els masculins, per homes de les lletres i les arts del moment, alguns d'ells s'estrenaven com a actors en una obra de teatre. Les direccions escènica i artística les va fer Artur Carbonell.

Les obres que s'hi van representar foren molt variades: *Un caprici*, d'Alfred Musset, *Antonieta o la tornada del marquès*, de Tristan Bernard, *Com ell va enganyar el marit d'ella*, de Shaw, *Abans d'esmorzar*, d'Eugene O'Neill, amb l'actuació que va fer Gertrudis Millàs, *Sopar d'adéu*, d'Arthur Schnitzler, amb Maria Planas com a actriu protagonista, de qui es va destacar molt, en els setmanaris del moment, la seva gran actuació (*El Mirador*, 16 de maig de 1935, a la secció "Estrenes" amb el títol "Els amateurs de Lyceum Club"), *A la sortida*, de L. Pirandello, amb Marcel·la Aubèrt, Daniel Planas, Josep Mirabent, Josefina Bayona, Rogeli Serra i els nens Maria Mateo i Oriol Carbonell, *Davant de la mort*, d'A. Strindberg, *Un prometatge*, d'Anton Txèkhov, i *La innocent*, de René Lenormand: un repertori de to absolutament europeu. Llavors, ningú no gosava portar a escena aquesta mena d'obres, però un cop més Carbonell trencà totes les regles i es decidí per la modernitat.

Com es pot veure, aquests primers anys de la vida artística de Carbonell van ser molt fructífers, tant en el camp de la pintura com en el del teatre, i sobretot va destacar pel seu avantguardisme. Com a director teatral cal remarcar el fet que gairebé totes les obres que va pujar a l'escenari eren d'una gran modernitat, variades i de diferents dramaturgs estrangers que estaven de moda en el context cultural europeu. Aquest fet varià substan-

cialment quan va començar la seva segona etapa, la que estigué marcada pel final de la guerra civil de 1936-39 i per la imposició de la dictadura franquista.

Segon moment: una major inclinació envers el teatre

Artur Carbonell participà activament en la Guerra Civil Espanyola, ja que va ser enviat al front. Aquest fet, però, no va impedir que Carbonell continués amb la seva passió pel dibuix. Se'n conserven algunes de les obres que va fer durant aquests anys i que va enviar a casa seva.

Un cop acabada la guerra, Carbonell va tornar a Sitges. A casa seva, va continuar amb les feines de pintor i del món del teatre. Un fet destacat és que a partir d'aquest moment es va dedicar sobretot a allò que fins ara havia estat una mena de distracció per a ell: el teatre. Teatre, però, molt diferent al que havia presentat fins el 1936.

A partir d'aquest moment havia de representar les obres en castellà, tal com obligava la censura de la dictadura. Per aquest motiu, Carbonell deixà de representar les obres d'avantguarda, que tants èxits li havien proporcionat, i passà a especialitzar-se en texts clàssics d'autors espanyols com Calderón de la Barca, Lope de Rueda, Cervantes, etc.

Durant el desembre de 1939 va presentar al Teatre Prado de Sitges la seva primera obra de postguerra: *El cuento del lobo*, de F. Molnar.

El 3 de gener de 1940, Artur fou nomenat per la Diputació de Barcelona professor de dibuix i de realitzacions escèniques a l'Institut del Teatre, d'on era doctor G. Díaz-Plaja (aquestes classes sortiren al NO-DO de 1944).

Al setembre, Carbonell presentà al Prado les obres *Las aceitunas*, de Lope de Rueda, i *El gran teatro del mundo*, de Calderón, en una sessió en benefici de les obres de reconstrucció de la capella del Santíssim Sacrament de la parròquia de Sitges, que havia estat devastada durant la guerra civil de 1936-39.

En aquells anys va conèixer Marta Grau, catedràtica de l'Institut del Teatre i del Conservatori del Liceu, amb qui fundà la companyia de teatre Teatro de Arte.

Ahora que la companyia Teatro de Arte representava obres clàssiques per Catalunya, com *El alcalde de Zalamea*, *La hidalga del valle* i *Eco y Narciso*, de Calderón, estrenada el 1944 al Teatre Principal de Terrassa, per primera vegada la companyia sortia fora de Barcelona: *Sin querer*, de Jacinto Benavente, *Medea*, d'Eurípides, obra que formava part d'una tetralogia que havia obtingut el tercer premi en les Grans Dioníssies del 431 aC. Aquesta representació va esdevenir un fet destacat, ja que no era gens habitual fer-ne un muntatge de la tragèdia clàssica.

La gran actriu dels anys cinquanta Aurora Bautista va actuar en aquesta i en altres obres que dirigí Carbonell: *La discreta enamorada*, de Lope

de Vega, *La abadesa del cielo*, de Luís Velez de Guevara. El 30 d'abril de 1948, durant la celebració del quart centenari del naixement de Cervantes, Carbonell i Marta Grau van presentar dues obres al Teatre Comedia de Barcelona: *El juez de los divorcios*, obra de l'homenatjat, i una d'Azorín, *Cervantes o la casa encantada*.

Carbonell sempre va demostrar la seva admiració envers la capacitat interpretativa d'Aurora Bautista, actriu que començà a la companyia Teatro de Arte i que esdevingué una de les principals figures del món de la interpretació a l'Espanya de postguerra.

Aquesta amistat queda demostrada per la gran quantitat de cartes que van enviar-se al llarg de la seva vida. La major part de les missives que Carbonell va rebre de l'actriu, juntament amb retalls de premsa en els quals es parlava dels èxits teatrals i cinematogràfics de l'actriu i que el director guardava entre els seus records, es troben en el llegat de Carbonell, dipositat a l'Arxiu Històric de Sitges. En una entrevista al director amb motiu de la celebració de les seves bodes de plata al teatre, se li preguntà quina havia estat la màxima revelació de l'Institut i ell no dubtà a contestar: "Aurora Bautista, la cual demostró en *Medea* lo que es capaz de hacer".

Tot i aquesta predilecció pel teatre clàssic, tant en sessió de Teatro de Arte com amb els alumnes de l'Institut del Teatre, Carbonell va dirigir obres d'altres dramaturgs més contemporanis, com *Las medallas de Sara Dowey* (amb Marta Grau en el paper de Sara Dowey i Lluís Albelda en el de Tommy Dowey) i *Catalina Parr*, totes dues de J. Maurice Barrie, *Drama en el anfiteatro* d'Austey, etc.

Carbonell, però, no va deixar de banda la pintura; va continuar exposant les seves obres. El 1942 mostrà quadres seus a l'Exposició Nacional de Belles Arts de Barcelona i a les galeries Pictoria (al gener de 1944). Les obres que es presentaven en aquesta exposició es troben detallades en un escrit firmat per Juan Cristoval, que va sortir a *El Eco de Sitges* el 16 de gener de 1944, titulat "Figuras Carbonellenses". Les obres eren: *El Arcàngel San Rafael*, *La Cena Eucarística*, *La Virgen y el Niño*, *Doña Margarita*, *Don Juan Pedret*, *Doña María Dolores*, *Marta*, *Guiomar*, *Matilde y Javier Amell*, *Figura y mendigo* (obra que va servir per il·lustrar un article de la revista *Destino* del 15 de gener de 1944 titulat "Las Exposiciones y los Artistas"), *Niña de luto* (quadre que el mateix any l'Ajuntament de Sitges va adquirir per a la pinacoteca municipal), *Niña con pájaros*, *Zazà* i *Desnudos y dibujos*.

El 1944 es va representar l'obra de Pedro Calderón de la Barca, *Eco y Narciso*, en sessió de l'Institut, al Teatre Barcelona. Es tractava d'una comèdia mitològica en tres jornades, tot i que aquesta vegada es va representar en sessió única.

Els intèrprets de l'obra van ser Aurora Bautista (Liriope), Raimundo Bassols (Narciso), Jaime Altimira (Febo), Bartolomé Olsina (Bato), Asunción Balaguer (Eco), Ana Ventura (Sirene), Ricardo Palmerola (Silvio), Walter Luís

Marx (Anteo), Luís Tarrau (Sileno), Dolores Llidó (Laura), María Pura Pibernat (Nise) i Carmen Arnau (Libia). Tots ells eren membres de l'Institut del Teatre de Barcelona. Amb motiu d'aquesta estrena, molts personatges importants de la societat cultural i política catalana van anar a la sala barcelonina. Entre ells, hi destacaven Sempronio, Lluís Masriera, Duran Reynals, Xavier Montsalvatge, i molts dels actors *amateurs* que van participar a les obres que Carbonell havia dirigit abans de la guerra.

Es publicaren diverses crítiques de l'obra en els diaris barcelonins, d'entre les quals destaquen: "Vimos a un Calderón, Calderón, gracias a una Marta Grau, muy Marta Grau, i a un Carbonell inteligentemente Carbonell", que firma Julio Coll en les pàgines de *Destino*, i una altra de L. F. a *La Vanguardia Española* que deia: "Cuidada la escena con celo insuperable, atendidos sus menores detalles y resueltos todos ellos con propiedad y buen gusto, *Eco y Narciso* transcurrió por el camino florido que le marcaron los aplausos".

El 13 de juny de 1944 dirigeix al Palau de la Música, amb la col·laboració de Marta Grau, la representació de *Sponsus*, drama litúrgic medieval del segle XII i originari del monestir de Saint Martial de Llemotges.

Durant la tardor del mateix any va dirigir l'acte sacramental *El gran teatro del Mundo* en sessió de Teatro de Arte. Aquesta representació va tenir com a escenari la porta principal de la catedral de Barcelona.

L'agost de 1945, Carbonell va exposar a la galeria La Xarmada de Sitges. En un article d'*El Eco de Sitges* del 19 d'agost, els quadres de l'artista sitgetà van ser descrits de la manera següent: "Precisión, suavidad, profundidad, asistidas por una incontestable perfección de líneas, volúmenes, la pintura de Arturo Carbonell triunfa en la figura, con certera elegancia, notoriamente en el retrato estricto, donde semejanza física corre pareja con la penetrante interpretación anímica del personaje".

L'artista no era només un personatge polifacètic en el món de les arts, també coneixia molt bé la teoria pictòrica i teatral. Al juliol de 1947, Carbonell va fer una conferència a la biblioteca Santiago Rusiñol de Sitges, per commemorar el segon aniversari de Goya, titulada "Goya, David y su época. Paralelismo entre dos vidas cruzadas" (document manuscrit que es troba en el llegat de Carbonell, conservat a l'Arxiu Històric de Sitges). Pel que fa al teatre, en l'inici del curs 1947-48 de l'Institut del Teatre, Carbonell va fer una xerrada que demostrava els seus grans coneixements sobre aquest art: "Orientadores de la escena europea contemporánea: Gordon Graig, Jaques Copeau, Max Reinhardt y Gaston Baty".

Durant aquesta etapa, Carbonell també va demostrar la modernitat i la valentia que tant l'havien caracteritzat durant la seva primera època. El 1947, el director va presentar al Teatre Prado l'obra de Federico García Lorca, *Doña Rosita, la soltera, o el lenguaje de las flores*, del 1900. De la representació va agrair molt el vestuari que dissenyà Carbonell i la interpretació va ser destacada. Els actors d'aquesta obra foren: María Rosa Serra Parcerisas (Doña

Rosita), Mercedes Sanabre (l'ama), Eulàlia Torrents (tia), Anita Julian (mare de la soltera), Consuelo Borrell, Núria Danés, Maruja Freixa (solteres 1a, 2a i 3a), Paquita Bistagne i Núria Freixa (Ayala 1a i 2a), José Llionart (l'oncle), Antoni Vigó (el nebot), Agustí Amell (el catedràtic d'economia) i Jaime Carbonell (Don Martín). Tots ells eren veïns de Sitges.

Carbonell també va dissenyar els vestuaris i l'escenografia de moltes obres d'altres directors de teatre. En destaca el decorat que va fer el 1945 per a l'obra *Cuando los ángeles duermen* i els figurins per a *Edipo, rey*, el 1948.

En tots els seus treballs va obtenir un èxit rotund. Un exemple clar és la representació que es va fer el 1949 de l'obra de T. S. Eliot (guardonat amb el premi Nobel de Literatura un any abans) *Asesinato en la catedral*. Carbonell va tenir la sort de poder treballar en un escenari excepcional, la plaça del Rei de Barcelona.

Al mes d'abril de 1952 va ser nomenat sotsdirector de l'Institut del Teatre, que es va passar a dir Escuela Superior de Arte Dramático, sota la càtedra de Realitzacions Escèniques.

Va ser l'encarregat de dirigir, juntament amb Marta Grau i Miquel Xirgu, els actes sacramentals al·legòrics de Pedro Calderón de la Barca, *El pleito matrimonial del cuerpo y el alma*, en què actuava un jove Adolfo Marsillach, i *El gran teatro del Mundo*, a càrrec dels alumnes de l'Institut. Cal destacar-ne la presència de la Coral Sant Jordi dirigida per Oriol Martorell. Aquestes obres van ser representades amb motiu del XXXV Congrés Eucarístic Internacional, durant el maig de 1952.

Les representacions van tenir com a escenari la façana del temple de la Sagrada Família i el saló de Sant Jordi d'El Palacio Provincial, respectivament. El cardenal Monsenyor Tedeschini va presidir el segon acte i va felicitar Artur Carbonell per la gran direcció de l'obra. Un any després, en commemoració del primer aniversari del congrés, es va presentar un altre acte de Calderón, *La cena del Rey Baltasar*.

Durant el novembre de 1953, amb motiu del trasllat de les restes del poeta Manuel de Cabanyes, Carbonell va dirigir l'obra *Mirra*, traduïda per l'esmentat poeta vilanoví. La representació es va fer al Teatre Apolo de Vilanova i la Geltrú. Posteriorment l'obra es va representar a l'Institut del Teatre i a Terrassa.

Seguint amb els seus particulars escenaris, el 1954 va dirigir *Hamlet*, de Shakespeare, a la Cartoixa de Vallparadís.

Com a pròleg de les celebracions dels vint-i-cinc anys de Carbonell com a director de teatre, al novembre de 1955 s'inaugurà a la sala d'exposicions del Museu d'Art Escènic de Barcelona una exposició de figurins fets pels alumnes de l'Institut del Teatre. Amb el mateix motiu, al desembre es va presentar l'obra *El círculo de tiza*, de Li Hsing-Tao, al Teatre Romea de Barcelona. En aquesta obra van intervenir actors importants del moment, que tenien una relació directa amb l'homenatjat.

En els papers principals del repartiment destacaven Marta Grau (senyora Tschang), Rosario Coscolla (senyora Ma), Bartolomé Olsina (Pao Tschang), Marta Martorell (Tschang Hai-Tanng) i Andrés Magdaleno (Tschang Lin). L'esdeveniment va acabar amb un sopar en honor de Carbonell.

Sitges sempre ha tingut un gran amor i respecte envers la persona de Santiago Rusiñol. El 13 de setembre de 1956, dins dels actes de commemoració dels vint-i-cinc anys de la mort de l'artista modernista, Carbonell, amb la col·laboració del poble sitgetà, va portar als escenaris del Teatre Prado de Sitges tres obres de S. Rusiñol: *Dol d'Alivio*, *La casa de l'Art* i *Gente bien*. Gairebé tots els actors que participaren en aquestes representacions eren veïns del poble, com és el cas de Rosita Muntaner de Carbonell (en el paper de Ramoneta), Florència Coll de Carbonell (Doña Francisquita), Montserrat Mirabent de Coll (modista), etc.

Durant els anys seixanta, Carbonell va continuar treballant al teatre, però d'una manera molt més relaxada. Ja no dirigia grans obres, més aviat es dedicava a la seva funció de professor i sotsdirector de l'Institut del Teatre. També va dissenyar els vestuaris d'obres que dirigien companys seus.

El 1959 es va presentar al Prado de Sitges un dels últims muntatges de Carbonell. Es tractava de l'obra del dramaturg nord-americà Tennessee Williams (1911-1983), guanyador del premi Pulitzer, *El zoo de cristal*, de 1945. El director sitgetà va tenir la possibilitat de conèixer Williams el 1942, quan aquest va venir a Catalunya (a *El Eco de Sitges* del 13 de setembre de 1959 va aparèixer una foto que documenta aquesta trobada). En el repartiment de personatges hi havia actors destacats: Mercedes Sanabre (Amanda Wingfield), Maria Dolors Gispert (Laura Wingfield), Ricardo Palmerola (Jim O'Connor, el galant jove) i Joan Sala (Tom Wingfield). Al primer pis de la biblioteca Santiago Rusiñol de Sitges, des de fa poc temps hi ha el retrat que Carbonell va fer al seu amic Joan Sala. En aquesta obra, datada del 1959, es pot veure la figura masculina, que aguanta un llibre, en la portada del qual es pot llegir *Zoo*. És fàcil pensar que Carbonell identificava Sala amb la representació de l'obra de T. Williams i que el va pintar aprofitant un moment en què Sala estudiava el paper de l'obra.

Uns anys abans d'aquesta estrena, un grup d'alumnes de l'Escola de Teatre Saladin Schmitt de Bochum (Alemanya), sota la direcció de Güten Sanderson, van representar, a la "mansió"[sic] de Carbonell, fragments d'*El zoo de cristal*, *Faust*, de Goethe, *Santa Juana*, de Bernard Shaw, i *Antígona*, d'Anomith.

En representació de la companyia del director català, Mercedes Sanabre i Joan Sala interpretaren fragments de l'escena final de *Las medalla de Sara Dowey*, de J. M. Barri.



TEATRO DE ARTE

de

Marta GRAU y Arturo CARBONELL

Presentación en sesión de Gala y patrocinada por la Comisión de Cultura del Excmo. Ayuntamiento y la Delegación comarcal de Educación Popular de la comedia mitológica en 5 jornadas, de CALDERÓN DE LA BARCA.

ECO Y NARCISO



TEATRO PRINCIPAL

6 de Mayo de 1944, a las diez y cuarto de la noche

100. Flores-Torres

Cartell d'un dels muntatges d'Artur Carbonell

Cartell d'Eco y Narciso, de Calderón de la Barca, un dels més ambiciosos muntatges d'Artur Carbonell.

Els espectacles musicals: 1941-61

D'aquesta època, no es pot deixar de parlar de la gran quantitat d'espectacles musicals que va dirigir Carbonell des del 1941 fins al 1961. Un cop més, les estrenes i les primeres representacions les va fer al Teatre Prado de Sitges. Anys després, portaria aquests espectacles musicals a altres escenaris, com ara el Teatre Calderón de Barcelona, el Teatre CAPSA, el Teatre Fortuny de Reus i el Teatre Apolo de Vilanova i la Geltrú. Es tractava de la recuperació de vells cuplets, d'òpera, dansa, sarsuela, *varieté*, etc., que ell retocava, modernitzava i pujava als escenaris, aconseguint èxits absoluts (com amb tot en allò en què participava).

En aquests espectacles hi actuaven veïns del poble: les primeres estrenes es van fer a Sitges i alguns dels actors semblaven autèntics professionals d'aquest món. Els principals components van ser Beatriz Alvarez, Carmen Borrell, Anita Julian, Mercedes Sanabre, Agustí Amell, Manuel Benazet, Jaume Daví, Joan Masdéu, Melba Ferrer-Serra, Antoni Sardà, Júlia Figueras, Maria Rosa Serra, Rosa Solé, Tecla Caudet, Josep Solé i Josep Puigibert. El mestre Manel Torrens Girona, de l'orquestra Mozart, va ser l'encarregat de la direcció musical de molts d'aquests espectacles, els quals portaven títols com ara *Espectáculos*, *Varietés*, *Sitges* i *Festivales*, tots acompanyats de les dates de les cançons que componien el repertori.

La primera representació es va fer al setembre de 1941, *Espectáculo 1900-14*, al Teatre Prado, i l'últim el 1961, *Festival 1961*, a l'Institut del Teatre. Aquests espectacles de setembre van esdevenir un autèntic boom.

El 1971, la Diputació de Barcelona va concedir a Artur Carbonell la medalla al Mèrit de l'Institut del Teatre. Per celebrar-ho, durant el setembre es va fer un homenatge a Artur Carbonell. El grup Teatre del Patronat de Sitges va representar, un cop més al Teatre Prado, l'obra de Santiago Rusiñol *Gente bien*, en record de la representació de la mateixa obra que Carbonell dirigí el 1956.

Al final de l'any va rebre la medalla d'argent al Mèrit Cultural de l'Ajuntament de Sitges i va ser nomenat soci honorífic del Casino Prado, entitat que des del 1930, amb la representació d'*Orfeu*, de Cocteau, va donar suport i confiança a Carbonell. Malgrat que el polifacètic artista, a causa d'una greu malaltia, es va retirar de totes les seves funcions, va seguir íntimament lligat al Prado. Era habitual trobar-lo totes les nits d'estiu als jardins del Casino parlant amb els seus amics, entre els quals destacava el seu incondicional company Josep Mirabent i Magrans.

En el programa de la festa major de Sitges del 1972 del Prado es va publicar un article que repassava àmpliament la vida de Carbonell.

L'1 d'abril de 1973, a les vuit del matí, Artur Carbonell i Carbonell va morir a Sitges a seixanta-set anys. Amb la seva mort, el món cultural català va perdre un personatge molt important de l'àmbit pictòric i teatral. Carbonell va ser un gran pintor figuratiu i un home de teatre complet, ja que en

moltes obres ell feia de director, escenògraf, figurinista i, en alguns casos, fins i tot d'actor.

Del 14 al 23 d'octubre de 1977, al X Festival de Teatre de Sitges, es va fer un homenatge a Carbonell. La portada del programa era un dibuix que l'artista havia fet durant l'etapa en què va estar influenciat pel surrealisme (1930). Durant aquest festival es va celebrar a l'estudi Vidal una exposició homenatge organitzada per Isabel Coll Mirabent, en què es van poder veure setanta-vuit quadres i alguns cartells realitzats pel pintor.

El número 19 del butlletí del Grup d'Estudis Sitgetans (març de 1981) també es va dedicar a la persona d'aquest gran artista.

El 1982 l'Ajuntament de Sitges, presidit per Jordi Serra Villalbí, acordà donar el nom de Carbonell a l'avinguda de la Pujada de l'Estació.

D'una manera previsible, Sitges ha tornat a reaccionar davant de la figura d'aquesta genial persona i no ha deixat de banda l'oportunitat que la commemoració dels vint-i-cinc anys de la mort de l'artista oferiria per tornar a exaltar la grandesa i la importància de Carbonell.

Amb aquest motiu, al novembre de 1998 el Grup d'Estudis Sitgetans li va retre un merescut homenatge. S'hi va voler destacar els dos mons de Carbonell; i per això es va organitzar, a l'Espai Cultural Pere Stämpfli, una exposició amb cinquanta-dues obres pictòriques, olis i dibuixos. Va servir com a marc per a les tres conferències que es van fer sobre Artur Carbonell. La primera, a càrrec de Jofre Vilà, tractà temes anecdòtics sobre la vida de l'artista. Vilà, que pot ésser definit com l'hereu de Carbonell en la direcció d'espectacles musicals al Teatre Prado, va fer un homenatge particular a Carbonell. Durant l'espectacle de festa major de 1999 es va fer un recull de les cançons que havien estat protagonistes de les vetllades de setembre organitzades per Carbonell anys enrere al mateix jardí.

Les altres dues conferències van ser: "Artur Carbonell, pintor i dibuixant", per Isabel Coll, i "Artur Carbonell, home de teatre", per Maria Lluïsa Marsal.

En un dels menús del sopar d'homenatge que es va fer a Artur Carbonell per celebrar les seves bodes de plata al teatre, hi havia escrita una petita dedicatòria d'algú que coneixia Carbonell (de la sort d'haver conegut Carbonell, jo no en puc presumir, per la qual cosa no podria fer una descripció millor d'aquest gran artista i, pel que he pogut esbrinar, encara més gran persona). Que aquestes paraules robades, doncs, et serveixin d'homenatge.

*Si dir Carbonell, és dir teatre
i teatre és art
i art és bellesa,
en fi, tota ofrena feta aquí
haurà de portar el segell
—feta en comú o feta a part—*

*de la bellesa, de l'art,
del teatre i d'en Carbonell.*

Andreu Vallvé
(Barcelona, 22 de desembre de 1955)